

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Justitie en criminaliteit op het snijvlak van jeugd en volwassenheid

van der Laan, P.; van der Laan, A.M.; Hoeve, M.; Blom, M.; Lamet, W.H.; Loeber, R.

Publication date

2015

Document Version

Final published version

Published in

Jonge criminelen die volwassen worden

License

Article 25fa Dutch Copyright Act

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van der Laan, P., van der Laan, A. M., Hoeve, M., Blom, M., Lamet, W. H., & Loeber, R. (2015). Justitie en criminaliteit op het snijvlak van jeugd en volwassenheid. In R. Loeber, M. Hoeve, N. W. Slot, & P. van der Laan (Eds.), *Jonge criminelen die volwassen worden: Wat beïnvloedt hun gedrag en wat is de rol van Justitie?* (pp. 215-248). SWP Publishers.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

8 Justitie en criminaliteit op het snijvlak van jeugd en volwassenheid

Peter van der Laan, André M. van der Laan, Machteld Hoeve, Martine Blom, Willemijn H. Lamet en Rolf Loeber

Hoe kunnen we het beste omgaan met adolescente (12-17 jaar) en jongvolwassenen (18-24 jaar) plegers van delicten? In de beantwoording van die vraag staat Nederland op een kruispunt van twee wegen. Enerzijds is er een roep om strenger te reageren met zwaardere sancties en langere gevangenisstraffen. Anderzijds klinkt het pleidooi om de meer humane en traditionele jeugd-justitiële benadering uit te breiden naar jongvolwassenen. Voor dat laatste standpunt worden onder andere de volgende twee argumenten aangevoerd: de meeste jongvolwassen daders ontgroeien onvolwassen gedrag dat kenmerkend is voor de adolescentie en vroege volwassenheid; en hun volgroeiheid – inclusief rijping van de hersenen – is meestal pas bereikt in de vroege volwassenheid.

In de discussie over deze vraag doet zich iets bijzonders voor. Op zich valt het te begrijpen dat de wetgevende en justitiële autoriteiten tegemoet willen komen aan de roep van het publiek om 'iets aan het probleem te doen'. Het valt echter op dat de initiatieven en besluiten, nieuwe wetgeving en rechtsprocedures zelden zijn gebaseerd op uitkomsten van empirisch onderzoek en beschikbare wetenschappelijke kennis. Terwijl er veel op het spel staat – niet alleen voor de politiek, maar vooral voor het verdere leven van duizenden daders en slachtoffers en voor de samenleving als geheel die gebaat is bij terugdringing van recidive en het beperken van de daarmee gepaard gaande schade. Ook de financiële belangen zijn groot, omdat sommige wettelijke sancties – met name detentie – veel geld kosten. De vraag is dan ook hoe justitie op criminaliteit kan en moet reageren zonder dat dit leidt tot vollere gevangnissen en oplopende kosten.

In dit hoofdstuk behandelen we verschillende kernvragen die relevant zijn voor dit debat. Ten eerste: Kunnen we, gebruikmakend van politiecijfers en gegevens uit zelf-

rapportages betreffende delictgedrag aantonen welke leeftijdscategorieën van daders – adolescenten, jongvolwassenen en volwassenen (25-29 jaar) – verhoudingsgewijs het meest verantwoordelijk zijn voor criminaliteit? Varieert het antwoord naar etniciteit en sekse en hebben zich daarin de afgelopen decennia veranderingen voorgedaan? Gegeven het feit dat veel jonge plegers van delicten daar vaak mee stoppen als ze volwassen worden, luidt een tweede sleutelvraag: Wanneer treedt stoppen met crimineel gedrag gewoonlijk op in de leeftijdsspanne van 12 tot 29 jaar en is dat relevant voor het justitiële beleid?

Voordat we op deze vragen ingaan, beschrijven we in het kort welke adviezen de afgelopen zestig jaar in Nederland zijn uitgebracht over de aanpak van jeugdcriminaliteit en welke veranderingen er in die periode in het Nederlandse strafrecht zijn doorgevoerd (zie ook hoofdstuk 7).

En een korte geschiedenis van beleid en onderzoek

Bijna zestig jaar geleden bracht de commissie-Overwater een rapport uit aan de minister van Justitie met een voorstel voor een nieuw jeugdstrafrecht.⁷⁶ De commissie stelde de herinvoering van een minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid voor, te bepalen op 12 jaar⁷⁷, alsmede een reeks specifieke voorzieningen en sancties voor jongeren tot en met 18 jaar. Omdat te verwachten viel dat de (civiele) meerderjarigheidsgrens snel verlaagd zou worden van 21 naar 18 jaar⁷⁸, zou het volwassenenstrafrecht van toepassing worden op iedereen vanaf 18 jaar. Jongvolwassenen van 18 tot 21 jaar zouden niet langer volgens het jeugdstrafrecht behandeld worden. Daarom stelde de commissie voor een apart strafrecht in te voeren voor jongvolwassenen van 18 tot 23 of 25 jaar. De voorstellen mondden in 1965 uit in een nieuwe wet waarin de meeste ideeën waren overgenomen, behalve de aparte sancties voor jongvolwassenen. In plaats daarvan stelde de minister van Justitie een nieuwe commissie in, de *Commissie herziening strafrecht voor jeugdigen* onder voor-

76 In 1955 publiceerde een werkgroep van het ministerie van Justitie een onderzoek naar het oprichten van gevangnissen voor 'semi-volwassenen' van 18 tot 23 jaar. De werkgroep stelde ook verschillende specifieke sancties voor jongvolwassenen voor (Commissie Overwater, 1955).

77 Van begin 20e eeuw tot in de jaren twintig gold een minimumleeftijd van 10 jaar. Vervolgens was er tot midden jaren zestig geen minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid. De rechtbank bepaalde of een kind dat een delict had begaan, berecht werd of doorverwezen werd naar de kindbescherming.

78 Uiteindelijk gebeurde dat pas in 1988.

zitterschap van de president van de Assense rechtbank, mr. E.J. Anneveldt. Deze commissie moest onder andere de noodzaak onderzoeken van speciale voorzieningen in het strafrecht voor jongvolwassenen.

In 1982 bracht de commissie haar eindrapport uit, *Sanctierecht voor jeugdigen*⁷⁹, waarin werd aanbevolen om het jeugdstrafrecht te vereenvoudigen en het aantal sancties te beperken. De commissie stelde ook voor om sommige voorzieningen voor jeugdigen uit te breiden naar de categorie 18- tot 23-jarigen. Vanuit ontwikkelingspsychologisch perspectief ging het volgens de commissie om een aparte categorie die niet meer als jeugdigen kan worden beschouwd, maar die ook nog niet de volledige volwassenheid heeft bereikt. Daarom stelden Anneveldt cum suis voor dat strafbepalingen voor jongvolwassenen gelijk waren aan die voor minderjarigen – dat wil zeggen beperkt van duur, minder repressief en meer pedagogisch van aard dan die voor volwassenen. Wel zou er in bijzondere gevallen de mogelijkheid moeten zijn jongeren vanaf 16 jaar zwaarder te straffen, maar dan altijd nog lichter dan volwassenen. De commissie vond het niet nodig de strafrechtelijke procedures te veranderen voor 18- tot 23-jarigen, omdat ze een beroep konden doen op dezelfde rechtspositie en procedures als volwassenen.

De meeste voorstellen van de commissie-Anneveldt werden door de regering overgenomen. Zowel maatregelen als procedures werden vereenvoudigd. Het relatief grote aantal strafsancities werd teruggebracht tot drie: boetes, jeugd detentie en een behandelmaatregel in een beveiligde instelling (PIJ-maatregel). Strafrechtelijke procedures werden eenvoudiger door de introductie van ruimere mogelijkheden om het volwassenenstrafrecht toe te passen op jongeren van 16 en 17 jaar. Er zou een gemakkelijker overgang moeten komen van het jeugd-justitiële systeem naar dat voor volwassenen, bijvoorbeeld als het ging om zware misdrijven die de samenleving ernstig schokten. Behandeling van zulke zaken achter gesloten deuren, zoals gebruikelijk bij de kinderrechter, zou de transparantie van de rechtsgang beperken en daarmee het risico op verlies van legitimiteit vergroten. Die visie garandeerde meer openheid. Bovendien moest er in zaken waarin het ging om een groepsdelict gepleegd door zowel volwassen als minderjarige daders in de sancties geen onderscheid gemaakt worden louter op basis van verschillende leeftijden.

Het voorstel van de commissie om voor jongvolwassenen en minderjarigen dezelfde sancties toe te passen en hen dus onder hetzelfde stelsel te brengen nam de regering om praktische en economische redenen echter niet over. In het algemeen werd de opvatting gedeeld dat we jongvolwassenen als een aparte categorie moeten beschou-

79 In een tussenrapport uit 1981 werd het idee geopperd om te experimenteren met alternatieve sancties zoals werkstraffen en vaardigheidstrainingen.

wen met eigen bijzonderheden, kenmerken en behoeften en als een categorie die meer overeenkomsten vertoont met jongeren dan met volwassenen. In de praktijk zou het echter, zo was de overtuiging, een ingrijpende reorganisatie van het systeem en mogelijk drastische aanpassingen van de justitiële inrichtingen vereisen. In een nieuw systeem konden adolescenten (jongvolwassenen) niet in dezelfde instellingen verblijven als volwassenen. Zo'n operatie zou een te grote aanslag doen op het toch al beperkte budget. De weigering van de regering om het stelsel aan te passen voor delinquenten van 18 tot 23 jaar kreeg overigens weinig aandacht, misschien omdat de meeste voorstellen voor veranderingen in het jeugd-justitiële systeem voor minderjarigen wel overgenomen werden.

Na het rapport van de commissie-Anneveldt in 1982 en de herziening van het jeugdstrafrecht in 1996 was er van de kant van publiek en justitie weinig aandacht meer voor de positie van jongvolwassen daders. Onderzoek en beleid waren in de jaren tachtig en negentig vooral gericht op jongeren onder de 18 jaar. In 1994 publiceerde de commissie-Van Montfrans een rapport over trends in jeugdcriminaliteit met aanbevelingen hoe daar adequater op te reageren. Het rapport kreeg veel aandacht en leidde ertoe dat het ministerie van Justitie een uitgebreid beleidsplan opstelde. Veel bestaande beleidsmaatregelen werden geïntensiveerd en nieuwe werden geïntroduceerd. De commissie-Van Montfrans zette ook jonge kinderen prominent op de politieke agenda. De commissie benadrukte dat het vanuit een preventief oogpunt belangrijk is speciale aandacht te besteden aan 12-minners, omdat die immers niet aansprakelijk gesteld kunnen worden voor hun criminele gedrag en derhalve ook niet vervolgd kunnen worden. Er volgde een reeks beleidsstukken en circulaire gewijd aan jonge kinderen en er werd aanbevolen specifieke interventies voor die groep te ontwikkelen.⁸⁰ Maar het rapport van de commissie-Van Montfrans wijdde geen woord aan jongeren van 18 jaar en ouder.

Pas met het beleidsplan *Vasthoudend en effectief* uit 2002 van de toenmalige staatssecretaris van justitie Kalsbeek kwam er weer specifiek aandacht voor jongvolwassen delictplegers. Aan de Raad voor de Kinderbescherming en de reclassering voor volwassenen en minderjarigen vroeg de staatssecretaris te komen met ideeën hoe om te gaan met de categorie jongvolwassenen. Tot verstrekkende veranderingen kwam het echter niet. Nieuwe 17-jarige reclasseringscliënten kwamen voortaan onder toezicht van de reclassering voor volwassenen en de Dienst Justitiële Inrichtingen voerde voor jongvolwassenen een speciaal regime in dat door een meer beschermende om-

geving en intensievere ondersteuning schade van opsluiting moest voorkomen. De nota ontlokte geen bijzondere interesse in de omvang en kenmerken van criminaliteit van jongvolwassenen. Er verscheen een grote stroom onderzoeksrapporten over jeugdcriminaliteit, maar jongvolwassenen als aparte leeftijdscategorie en trends in criminaliteit bleven buiten beschouwing.

In 2003 bracht de Raad van Europa *Recommendation Rec(2003)20* uit, getiteld *New ways of dealing with juvenile delinquency*. Een van de vele thema's betrof de noodzaak van speciale aandacht voor jongvolwassenen door middel van een apart strafstelsel en/of speciale sancties voor 18- tot 23-jarigen. Duitsland en Oostenrijk werden genoemd als landen die voor zo'n benadering kiezen. Hoewel de aanbeveling ondertekend was door alle ministers van Justitie van de lidstaten, inclusief die van Nederland, had die geen invloed op beleid of praktijk in ons land, hetgeen ongetwijfeld samenhangt met de status van 'soft law' van de aanbevelingen van de Raad van Europa, die voor de lidstaten niet bindend zijn.

Het was een concreet misdrijf dat uiteindelijk leidde tot grote veranderingen: de moord door een 17-jarige jongen op de conrector van zijn school in Den Haag. De dader werd door de rechtbank en later in hoger beroep veroordeeld volgens het volwassenenstrafrecht. Beide vonnissen gingen voorbij aan het advies van drie (ontwikkelings)deskundigen die geen reden zagen voor toepassing van het volwassenenstrafrecht en ernstige twijfels hadden over de geestelijke gezondheid en de ontwikkelingsleeftijd van de verdachte. Ze verschilden echter van mening over de vraag of de toenmalige maximale behandelduur van zes jaar in een gesloten instelling (PIJ-maatregel) afdoende zou zijn. Omdat voor zo'n behandeling onder het volwassenenstrafrecht (de tbs-maatregel kan steeds worden verlengd) geen maximum bestaat, besloten de rechters dat recht toe te passen.

De zaak van deze 17-jarige dader bracht de discussie op gang over doorverwijzing van jeugdige verdachten naar de rechtbank voor volwassenen en over de eventuele noodzaak van een apart strafstelsel voor jongvolwassenen. Sommigen bepleitten de mogelijkheid om in uitzonderlijke gevallen de behandelduur van de PIJ-maatregel verder te verlengen of te wijzigen in een tbs-maatregel van onbeperkte duur. De rechtbank zou daartoe alleen mogen besluiten na raadpleging van de verantwoordelijken voor de behandeling (zie bv. Doek, 2004).

De zaak leidde tot hernieuwde interesse in het thema van jongvolwassen delinquenten. Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie verkende de strafrechtspraktijk betreffende jongvolwassenen in België, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten en globaler in enkele andere westerse landen (Verwers & Bogaerts, 2005). In Duitsland wor-

⁸⁰ Zie bijvoorbeeld de *Notitie kinderen en criminaliteit* (1997) van de staatssecretaris van Justitie en Van den Hoogen-Saleh (2000).

den jongeren van 18 tot 21 als volwassenen beschouwd, maar kunnen ze onder het jeugdstrafrecht terecht worden. Alle zaken worden door de jeugdrechter behandeld, ook als het volwassenenstrafrecht wordt toegepast. In andere landen bestaan zulke voorzieningen niet, maar kunnen minderjarigen terecht worden door een rechtbank voor volwassenen. In Schotland wordt het volwassenenstrafrecht automatisch toegepast vanaf 16 jaar.

Voor het WODC zelf was de discussie aanleiding om zijn periodieke monitor van geregistreerde jeugdcriminaliteit van 12 tot 18 jaar uit te breiden naar de leeftijdsgroep 12 tot 25 jaar (Van der Laan e.a., 2010). Op de uitkomsten van dat onderzoek komen we nog terug.

Doreleijers en Fokkens (2010) sloten in hun benadering aan bij nieuwe inzichten waaruit blijkt dat jongvolwassenen in psychologisch en sociologisch opzicht nog niet volgroeid zijn. Vanuit neurobiologisch perspectief zijn ze dat zelfs niet voor ongeveer hun 25e. Daarom waren de auteurs er geen voorstander van dat 16- of 17-jarigen doorverwezen kunnen worden naar de volwassenenrechtbank en moesten er naar hun idee meer 18- tot 20-jarigen voor de kinderrechter verschijnen. Ook pleitten ze voor uitbreiding van een experiment in het arrondissement Almelo waarin rechtszaken met jongvolwassenen meer volgens de regels en voorzieningen van het justitiële stelsel voor jeugdigen afgedaan werden. Gezien de veelbelovende uitkomsten kon een verdere uitbreiding naar 21- tot 23-jarigen en naar andere arrondissementen overwogen worden.

Eind 2010 kwam het centrumrechtse kabinet-Rutte I met het plan voor aanpassing van het strafrecht, in het bijzonder voor adolescenten van 15 tot 23 jaar. De details werden uitgewerkt in een brief aan de Tweede Kamer in de zomer van 2011 (TK, 2010-2011). De belangrijkste veranderingen betroffen verlenging van de maximumstraf voor 16- en 17-jarigen van twee naar vier jaar⁸¹ en de mogelijkheid het jeugdstrafrecht toe te passen voor jongvolwassenen tot 23 jaar die nog niet als volgroeid beschouwd kunnen worden. Daarnaast werd de mogelijkheid gecreëerd om de behandelmaatregel (PIJ-maatregel) voor jongeren, die een maximum duur van zes jaar kende, om te zetten in een tbs-maatregel voor volwassenen die steeds met twee jaar kan worden verlengd. Jongvolwassenen, inclusief de 16- en 17-jarigen, werden als de meest problematische groep beschouwd, aangezien ze verantwoordelijk zijn voor een relatief groot deel van de gepleegde misdrijven.⁸² De voorstellen weerspiegelden

81 In de brief en het latere wetsvoorstel bleven 15-jarigen buiten beschouwing.

82 Het kabinet leek voorbij te gaan aan recente gegevens die wezen op een mogelijke afname van criminaliteit gepleegd door adolescenten en jongvolwassenen (Van der Laan & Blom, 2011).

een hardere en meer repressieve benadering, vooral ten opzichte van 16- en 17-jarigen (verdubbeling van de maximale duur van jeugddetentie van twee naar vier jaar), en voorzagen niet in een apart systeem van straffen voor oudere adolescenten en jongvolwassenen. In die zin werden de aanbevelingen van de commissie-Anneveldt (1982), de Raad van Europa (2003) en Doreleijers en Fokkens (2010) niet gevolgd. Met het aantreden van het kabinet-Rutte II en de deelname aan dat kabinet door de PvdA in plaats van het CDA en het vervallen van de gedoogsteun van de PVV werden de plannen in zoverre aangepast dat de maximale duur van de straf van jeugddetentie niet werd verdubbeld, maar bleef staan op twee jaar. De herziening van het strafrecht die werd aangeduid als adolescentenstrafrecht, kreeg zijn beslag op 1 april 2014. Voor 16- en 17-jarigen veranderde er niet zo veel. Zij konden en kunnen onder bepaalde voorwaarden ook volgens het commune strafrecht terecht worden. De mogelijkheden om bij jongvolwassenen van 18 jaar en ouder het jeugdstrafrecht toe te passen, werden in zoverre verruimd dat de bovengrens werd opgetrokken van 20 naar 22 jaar en betreft dus niet alleen 18- tot en met 20-jarigen, maar ook 21- en 22-jarigen als de persoonlijkheid van de dader en de omstandigheden waaronder het delict was gepleegd daartoe aanleiding geven. Het uitgangspunt blijft bij de jongvolwassenen evenwel 'commuun strafrecht tenzij' en niet 'jeugdstrafrecht tenzij'. Samenvattend: adviescommissies en opstellers van verschillende beleidsdocumenten hebben zich door de jaren heen beziggehouden met de onder- en bovengrenzen voor strafrechtelijk ingrijpen en procedures. Er is herhaaldelijk gepleit voor invoering van afzonderlijke of aangepaste sancties en procedures voor jongvolwassenen. Wijzigingsvoorstellen werden meestal ingegeven door politieke overwegingen en ideeën over psychologische en (neuro)biologische ontwikkeling van jeugdigen en het al of niet toekennen van rechten aan kinderen en volwassenen. Tot 2014 hebben in het debat empirische gegevens betreffende criminaliteit en trends slechts een beperkte rol gespeeld. In dit hoofdstuk voorzien we in deze leemte door het presenteren van politie- en andere gegevens.

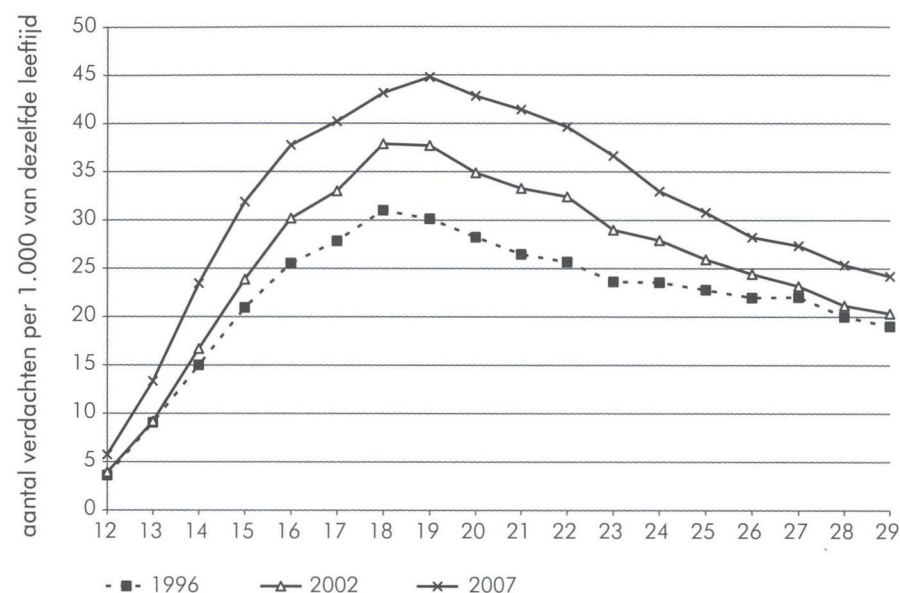
Criminaliteit van adolescenten, jongvolwassenen en volwassenen volgens politiecijfers

In deze paragraaf presenteren we cijfers van de politie om aan te geven hoeveel jongvolwassenen verdacht worden van het plegen van misdrijven en hoe dat aantal zich verhoudt tot de totale bevolking. We besteden ook kort aandacht aan criminaliteitstrends in de periode 1996-2007. We vergelijken drie dadergroepen: adolescenten

(12-17 jaar), jongvolwassenen (18-24 jaar) en volwassenen (25-29 jaar), gebaseerd op het Herkenningsdienstsysteem (HKS) van de Nederlandse politie.⁸³

Trends en ontwikkelingen

In 2007 werden 245.000 mensen verdacht van matige tot ernstige misdrijven. Onder hen waren 30.600 adolescenten (2,5 procent van de totale groep leeftijdsgenoten), 54.700 jongvolwassenen (4 procent) en 26.900 volwassenen (2,7 procent).⁸⁴ De kans om verdacht te worden van een matig tot ernstig misdrijf is onder jongvolwassenen anderhalf maal zo groot als onder adolescenten en volwassenen. Dat lijkt een eerste aanleiding om aan deze groep speciale aandacht te besteden.

Figuur 8.1: Aantal verdachten per 1.000 in de leeftijdsgroep 12-29 jaar in 1996, 2002 en 2007 (Bron: HKS en CBS/WODC)

83 HKS bevat landelijke informatie over aangiften van misdrijven en unieke verdachten, inclusief enkele achtergrondkenmerken als leeftijd, sekse, etnische afkomst en woonplaats. Lichte vergrijpen en overtredingen worden niet in het systeem opgenomen. Personen die in een jaar vaker dan één keer aangehouden zijn, hebben wij meegeteld als één keer aangehouden, zodat onze analyses het aantal of aandeel van unieke verdachten betreffen. Andere gegevens zijn te vinden in de *Politiestatistiek* van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Deze statistiek vermeldt alle jeugdige en volwassen verdachten van matig ernstige en ernstige criminaliteit, inclusief degenen die uiteindelijk niet langer onder verdenking staan. De *Politiestatistiek* bevat geen achtergrondkenmerken van verdachten anders dan een indeling in 12- tot en met 17-jarigen en 18 jaar en ouder.

84 Zaken die geseponneerd werden of tot vrijspraak leidden, vallen hierbuiten. Het aandeel adolescenten en jongvolwassenen is daardoor iets geringer dan in de HKS (zie bv. Van Mantgem e.a., 2009).

Figuur 8.1 geeft de leeftijd-criminaliteitscurves weer voor verdachten van 12 tot en met 29 jaar in 1996, 2002 en 2007. Ze vertonen eenzelfde patroon als de curves in hoofdstuk 2 van dit boek (zie figuur 2.2 en 2.3): het percentage verdachten neemt toe vanaf 12 jaar, bereikt een piek tussen 18 en 20 jaar en neemt daarna langzaam af. De figuur laat ook zien dat het aantal verdachten per leeftijdsgroep in de loop der jaren, en met name in 2007, toeneemt.

Tabel 8.1 biedt een overzicht van de cijfers per 1.000 personen voor verschillende soorten criminaliteit uitgesplitst naar de drie leeftijdscategorieën. Onder jongvolwassenen kwamen verkeersovertredingen, openlijke geweldpleging en vermogensdelicten het meest voor. Volwassenen maken zich in vergelijkbare mate schuldig aan verkeersovertredingen, maar veel minder aan de andere twee categorieën misdrijven. Onder adolescenten komen ernstige vermogensdelicten het meest voor, gevolgd door verstoring van de openbare orde en openlijke geweldpleging. In alle drie groepen komen zedendelicten het minst voor.

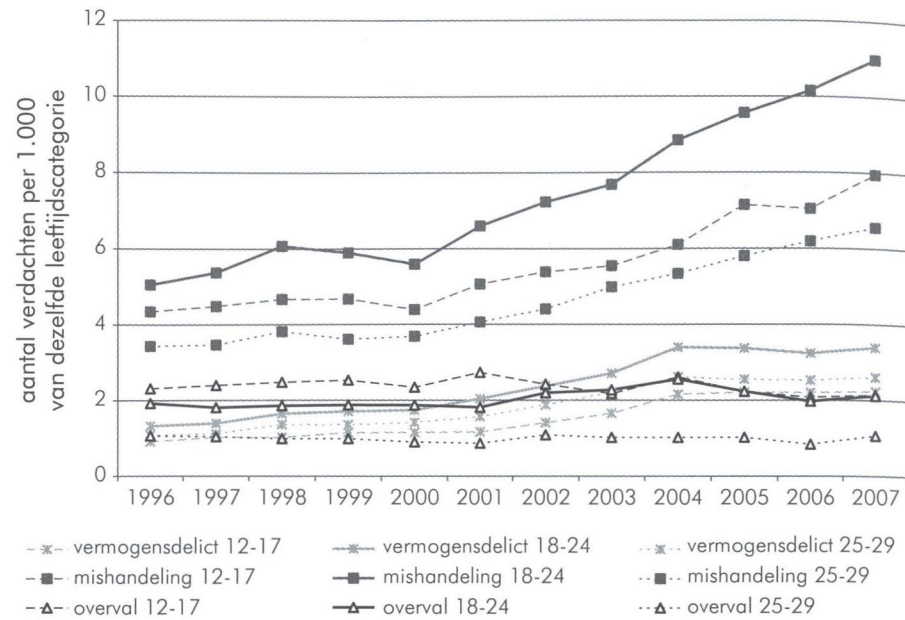
Tabel 8.1: Aantal verdachten per 1.000 personen van dezelfde leeftijdsgroep voor verschillende delicten in 2007

	Criminaliteitscijfers per 1.000 van dezelfde leeftijdsgroep		
	12-17	18-24	25-29
Zedendelicten	0,6	0,5	0,3
Vermogensdelict	2,2	3,4	2,6
Mishandeling	8,0	11,0	6,6
Overval	2,1	2,1	1,1
Vermogensdelict	4,1	4,5	3,2
Ernstig vermogensdelict	10,8	10,8	5,7
Ander vermogensdelict	2,7	4,9	4,7
Verstoring openbare orde	9,3	7,3	2,1
Verzet tegen openbaar gezag	0,9	2,8	1,7
Vandalisme	6,4	5,6	2,6
Verkeersdelicten	1,4	11,7	10,2
Drugsdelicten	0,7	4,4	4,4
Wapenbezit	0,9	1,4	0,8
Overige delicten	1,7	3,4	2,3

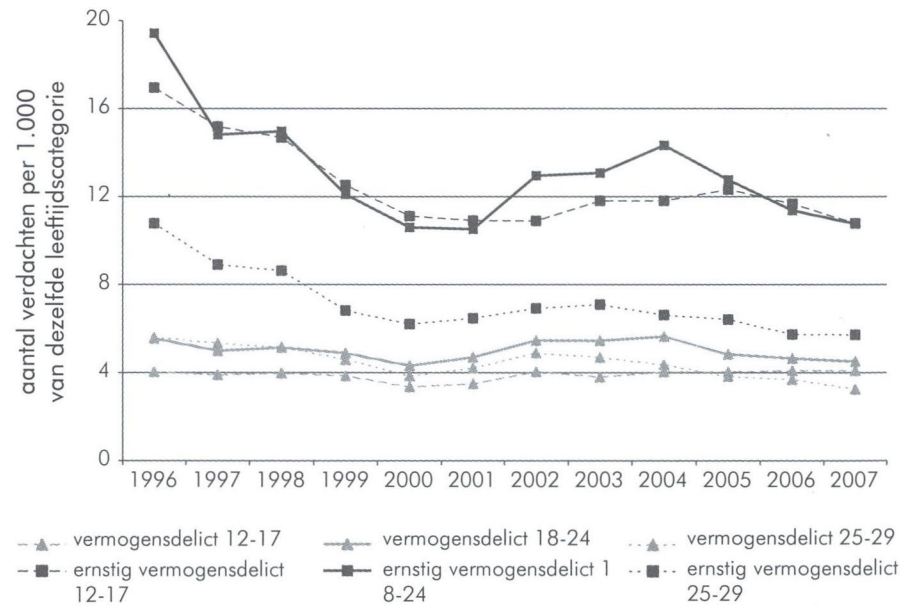
Bron: HKS en CBS/WODC

Zoals te zien is in de figuren 8.2a, b, c en d namen de meeste delicttypen tussen 1996 en 2007 toe, met uitzondering van vermogensdelicten. Jongvolwassenen scoren

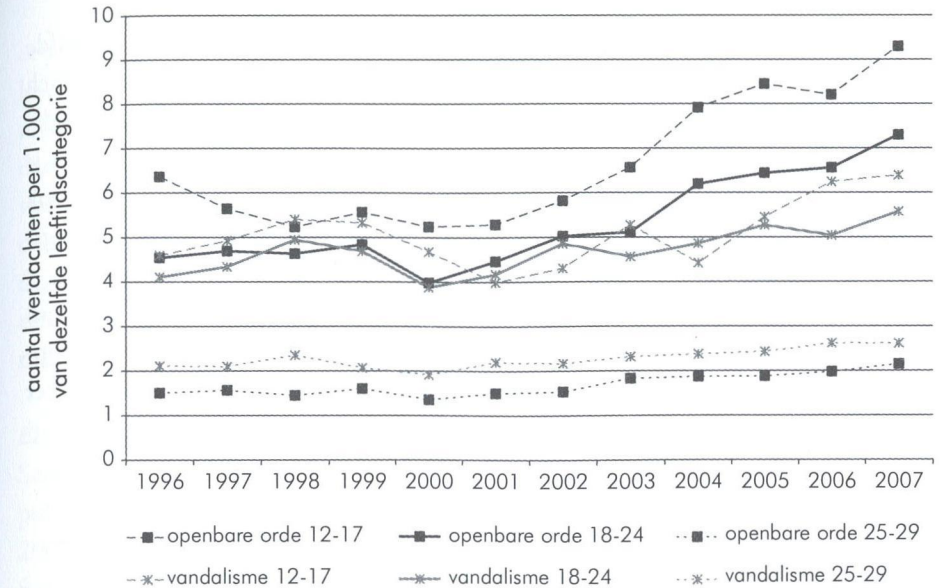
op de meeste delicttypen hoger dan de jongere of oudere groep. Verstoring van de openbare orde komt echter vaker voor onder adolescenten.

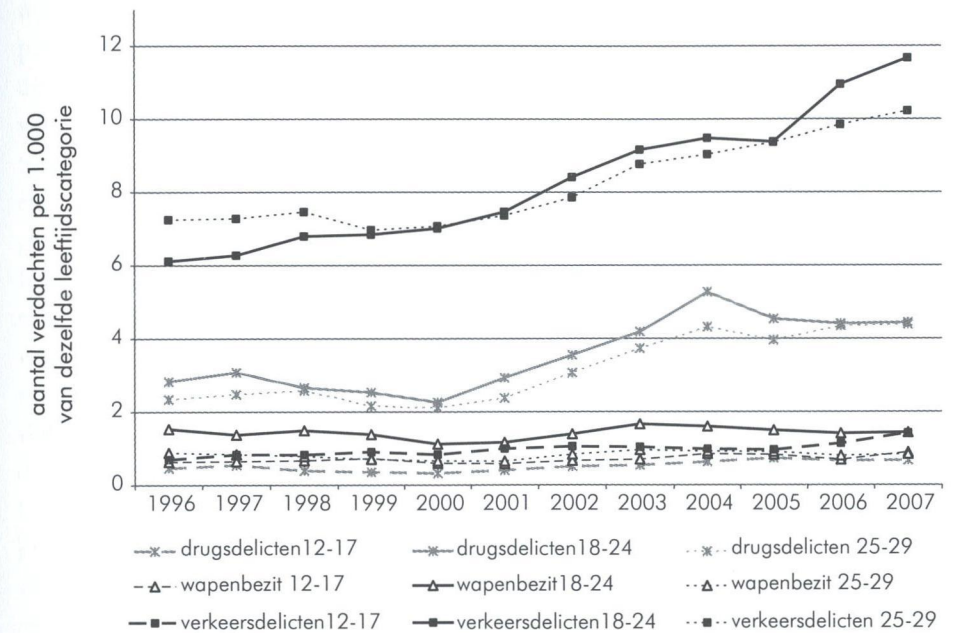
Figuur 8.2a: Trends in verdachten per 1.000 adolescenten, jongvolwassenen en volwassenen voor verschillende delictsoorten – geweld (Bron: HKS/WODC)

Figuur 8.2b: Trends in verdachten per 1.000 adolescenten, jongvolwassenen en volwassenen voor verschillende delictsoorten – vermogensdelicten (Bron: HKS/WODC)

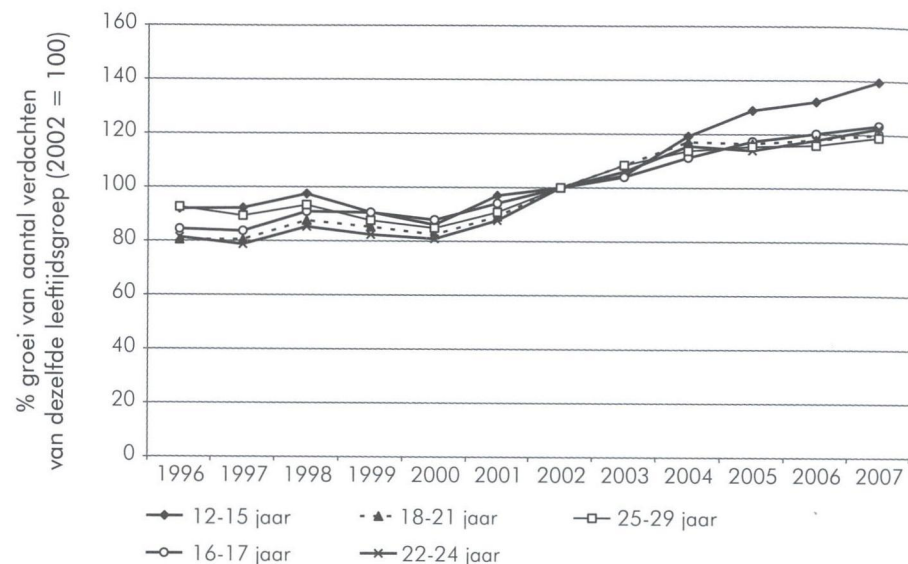

Figuur 8.2c: Trends in verdachten per 1.000 adolescenten, jongvolwassenen en volwassenen voor verschillende delictsoorten – openbareordedelict (Bron: HKS/WODC)

Figuur 8.2d: Trends in verdachten per 1.000 adolescenten, jongvolwassenen en volwassenen voor verschillende delictsoorten – overige delictsoorten (Bron: HKS/WODC)

De relatieve groei van verdachten was niet voor iedere leeftijdscategorie hetzelfde (figuur 8.3). In vergelijking met 2002, deed de grootste stijging (40 procent) zich voor onder de jongste groep (12-15 jaar), terwijl de groei onder de oudere leeftijdsgroepen gelijk was (23 procent).⁸⁵ Het verschil is moeilijk te verklaren. Mogelijk is de jongere groep actiever geworden op crimineel gebied, maar de stijging kan ook het gevolg zijn van intensievere politieaandacht vanuit de wetenschap dat gedragsproblemen op jonge leeftijd kunnen wijzen op een langere criminele carrière. Hoewel de vorm van de leeftijd-criminaliteitscurve lijkt te suggereren dat voor veel jongeren de overgang van adolescentie naar volwassenheid samenhangt met stoppen met crimineel gedrag, worden volgens de politiecijfers jongvolwassenen vaker verdacht van een misdrijf dan adolescenten of volwassenen.

Noot: Het basisjaar voor het % groei is 2002 (= 100)
(Bron: HKS en CBS / WODC)

Figuur 8.3: Trends in aantal verdachten in verschillende leeftijdsgroepen tussen 1996 en 2007 (groeipercentage)

Sekse

In alle drie groepen was, zoals verwacht, het aantal vrouwelijke verdachten lager dan het aantal mannelijke verdachten, met het grootste verschil onder de jongvolwassenen. In 2007 werden 67 van de 1.000 mannelijke jongvolwassenen verdacht van

⁸⁵ Als we verkeersovertredingen buiten beschouwing laten, dan ligt het stijgingspercentage voor jongvolwassenen wat lager (bijvoorbeeld 17 procent tussen 2002 en 2007), maar blijft de trend dezelfde.

een misdrijf, tegenover 12 van de 1.000 vrouwelijke jongvolwassenen. Onder adolescenten en volwassenen waren die cijfers 40 tegen 10 en 46 tegen 8. Jongvolwassen mannen hadden een 1,8 keer grotere kans om verdacht te worden van een misdrijf dan hun seksegenoten in de andere leeftijdsgroepen. Voor jongvolwassen vrouwen was de kans op aanhouding gelijk aan die voor adolescente meisjes en iets hoger dan voor volwassen vrouwen. Hoewel de leeftijd-criminaliteitscurve voor meisjes duidelijk lager is dan die voor jongens, is het aantal van hen dat verdacht werd van een misdrijf tussen 1996 en 2007 sterker gestegen dan onder hun mannelijke leeftijdgenoten.

Etniciteit

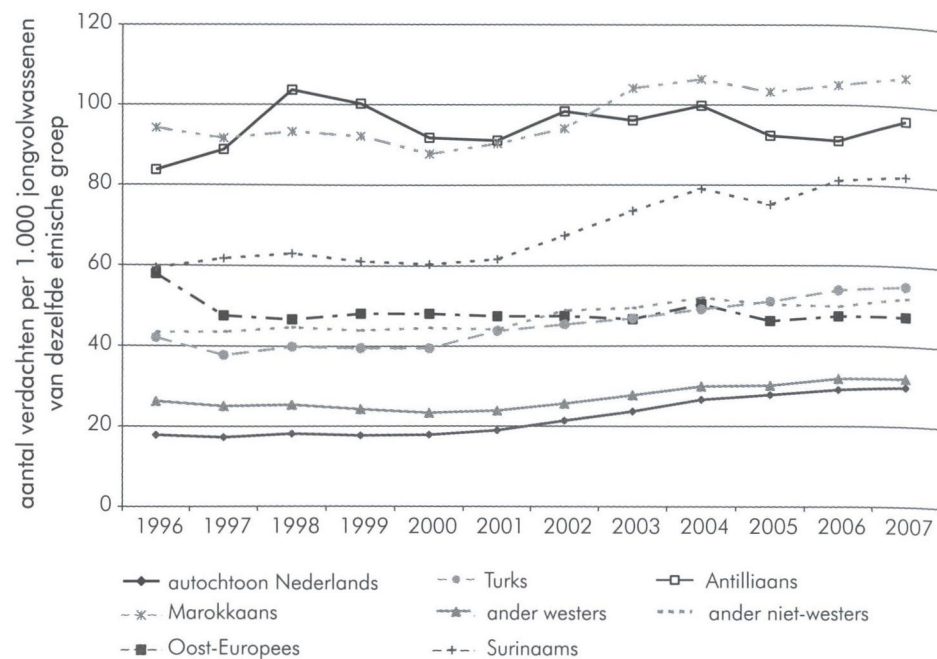
Sommige etnische minderheden zijn disproportioneel oververtegenwoordigd in de politiestatistiek. Dat geldt met name voor jongeren van Marokkaanse afkomst (in 2007 107 verdachten per 1.000), gevolgd door jongeren van Antilliaanse⁸⁶ (96) en Surinaamse (82) afkomst. Onder jongeren van Nederlandse afkomst ging het om 30 van de 1.000. Die rangorde geldt voor alle drie leeftijdscategorieën.

In welke leeftijdsgroep iemand de meeste kans maakt verdacht te worden van een misdrijf, verschilt per etnische groep. Onder jongeren van Nederlandse origine lopen jongvolwassenen een grotere kans dan adolescenten, terwijl het verschil tussen die twee groepen binnen andere etnische groepen veel kleiner is. Opvallend is dat volwassen (25-29 jaar) Antillianen, Turken en Surinamers een kans lopen verdacht te worden die vergelijkbaar is met die voor jongvolwassenen uit hun groep. Dat wijst erop dat op termijn criminaliteit onder hen minder afneemt dan bij andere etnische groepen het geval is.

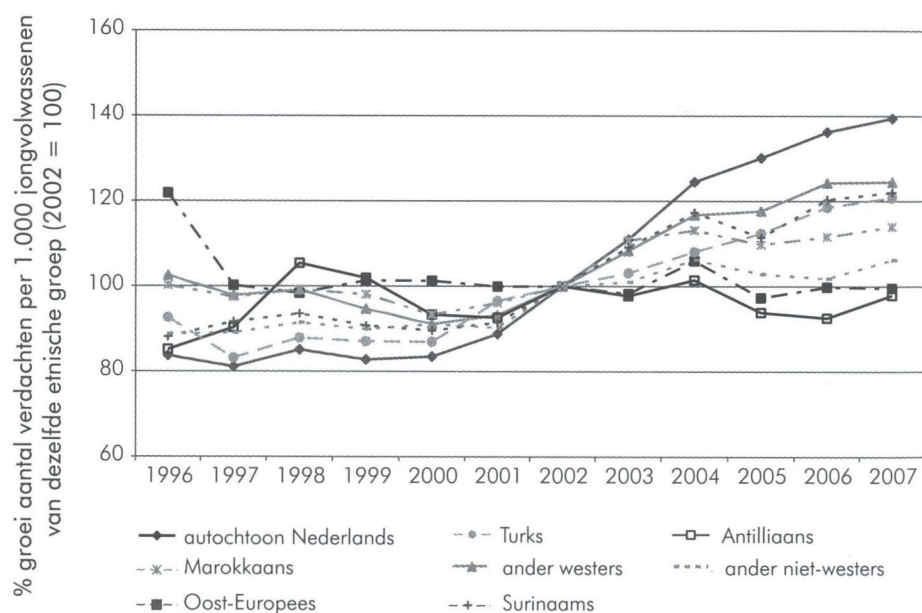
Jennissen (2009) deed nader onderzoek naar de leeftijd-criminaliteitscurves van Marokkaanse en Antilliaanse jongeren, die beiden sterk oververtegenwoordigd zijn als verdachten van een misdrijf in de adolescentie en vroege volwassenheid. Voor Marokkaanse verdachten daalde de curve sterk vanaf 21 jaar om daarna gedurende de volwassenheid meer het standaardpatroon te volgen. Onder Antillianen ontbreekt die daling op dat moment en vindt die pas plaats vanaf 40 jaar.

Het aantal verdachten per 1.000 nam voor alle etnische groepen toe in de tijd, maar niet in dezelfde mate (figuur 8.4a en 8.4b). Onder autochtone Nederlandse jongeren was de stijging groter dan onder jongeren met een andere etnische achtergrond. Onder Marokkaanse en Antilliaanse jongeren steeg het percentage verdachten het minst en was het tussen 2003 en 2007 relatief stabiel. Dat kan betekenen dat onder deze groepen, met relatief het hoogste aandeel in de criminaliteit, het plafond bereikt is.

⁸⁶ Jongeren afkomstig van de vroegere Nederlandse Antillen en dan met name Curaçao en Aruba.

Figuur 8.4a: Trends in aantal verdachten per 1.000 18- tot 24-jarigen in verschillende etnische groepen tussen 1997 en 2007 – aantal verdachten per 1.000

Noot: Het basisjaar is 2002 (= 100)

Bron: HKS en CBS / WODC

Figuur 8.4b: Trends in aantal verdachten per 1.000 18- tot 24-jarigen in verschillende etnische groepen tussen 1997 en 2007 – percentage groei aantal verdachten per 1.000 jongvolwassenen in de periode 1997-2007 (2002 = 100)

Criminaliteit onder adolescenten, jongvolwassenen en volwassenen volgens zelfrapportages

De gegevens uit zelfrapportages door daders kunnen een belangrijke aanvulling vormen op de politiecijfers, vooral als het gaat om een breed spectrum aan criminele activiteiten die anders voor een belangrijk deel niet opgemerkt en/of opgespoord worden. Er bestaan in Nederland en daarbuiten echter slechts weinig onderzoeken over meerdere jaren waarin jongvolwassenen binnen een algemene steekproef van de bevolking zelf gerapporteerd hebben over de door hen gepleegde delicten (CBS, 1997; 2001; 2003; Donker, 2004; Van der Laan e.a., 1997).

In 1994 werd door het WODC het eerste Nederlandse zelfrapportage-onderzoek uitgevoerd onder 8- tot 24-jarigen, onder wie 1.572 jongvolwassenen (Van der Laan e.a., 1997). Uit tabel 8.2 blijkt dat van de kinderen tot 12 jaar 26,9 procent rapporteerde het afgelopen jaar een delict te hebben gepleegd, tegenover 37,8 procent van de adolescenten en 36,1 procent van de jongvolwassenen. In vergelijking met adolescenten rapporteerden jongvolwassenen vaker zwartrijden, heling en fietsendiefstal en aanzienlijk minder vaak graffiti, lastigvallen, winkeldiefstal, brandstichting en diefstal op school.

Tabel 8.2: Prevalentie zelfgerapporteerd delictgedrag in voorgaande jaar

delict	Leeftijd		
	8-11 (n = 699)	12-17 (n = 1.096)	18-24 (n = 1.572)
zwartrijden	2,0	15,7	20,3
graffiti	1,7	10,1	1,3
lastigvallen	19,6	14,1	8,3
vandalisme	6,4	9,1	6,4
winkeldiefstal	1,4	7,0	3,3
brandstichting	6,4	4,3	1,1
heling	0,5	4,2	8,7
fietsendiefstal	0,9	1,3	5,0
mishandeling	2,6	2,7	1,9
inbraak	0,8	1,6	0,3
diefstal telefooncel of automaat	0,8	1,1	0,2
diefstal op school	3,7	7,2	5,6
dreiging afpersing	0,9	0,3	0,1
1 of meer 'unieke' delicten	26,9	37,8	36,1

Bron: WODC 1994 Zelfrapportage criminaliteitsonderzoek

Donker (2004) onderzocht zelfgerapporteerd daderschap in 1997-1998 onder 1.547 jongvolwassenen van 18 tot 32 jaar in Zuid-Holland. Van de respondenten meldde 23,9 procent dat ze in het voorgaande jaren een delict hadden gepleegd (zwartrijden telde niet mee). Onder jonge mannen was het percentage 41,1 procent, onder jonge vrouwen 23,2.

Hoewel Donker geen vergelijking kon maken, lijken haar resultaten overeen te stemmen met die van Van der Laan en anderen (1997). Ze tonen ook aan dat bepaalde delicten, zoals diefstal van het werk en verschillende verkeersovertredingen (rijden zonder rijbewijs, joyriding, rijden onder invloed, meer dan 30 kilometer te hard rijden, doorrijden na een ongeval), typisch zijn voor jongvolwassenen.

Het enige landelijke cross-sectionele trendonderzoek van zelfgerapporteerd delictgedrag onder adolescenten, jongvolwassenen en volwassenen is het *Permanent Leefsituatie Onderzoek* van het Centraal Bureau voor de Statistiek, afgenomen in 1997, 2001 en 2003 (CBS, 1997; 2001; 2003). Tussen de 50 (1997) en 55 procent (2001) van de jongvolwassenen gaf aan in het voorgaande jaar minstens eenmaal een delict te hebben gepleegd, exclusief verkeersovertredingen. In alle drie onderzoeksjaren was de omvang van zelfgerapporteerd delictgedrag gelijk onder jongvolwassenen en adolescenten en lag die lager onder volwassenen. Gewelddadige criminaliteit kwam het meest voor onder adolescenten en het minst onder volwassenen. Geweld nam onder jongvolwassenen en volwassenen toe in opeenvolgende jaren, terwijl die onder adolescenten een piek bereikte in 2001 en sindsdien afnam. Ook vermogensdelicten werden het meest gepleegd door adolescenten (25 procent), gevolgd door jongvolwassenen (23 procent) en volwassenen (15 procent).

Als we de verschillende onderzoeken op basis van zelfrapportages overzien, dan maakt 31,5 tot 55,4 procent van de jongvolwassenen zich naar eigen zeggen schuldig aan criminele activiteiten. Terwijl het ene onderzoek bijna geen verschil aantoonde in het totaalbeeld van zelfgerapporteerd daderschap voor jongvolwassenen en adolescenten (Van der Laan e.a., 1997), zouden volgens het andere jongvolwassenen minder delicten plegen dan adolescenten (CBS, 1997; 2001; 2003). Dat criminaliteit relatief meer voorkomt onder jongvolwassenen dan onder adolescenten, zoals de politiecijfers aangeven, wordt in zelfrapportage-onderzoek niet bevestigd.

Straffen en maatregelen voor delicten gepleegd door adolescenten, jongvolwassenen en volwassenen

In deze paragraaf kijken we naar de strafzaken afgedaan door de officier van justitie (Openbaar Ministerie) of de rechter. We spreken over daders omdat ze schuldig zijn bevonden. We zijn geïnteresseerd in de volgende vragen: Met hoeveel 12- tot en met 29-jarigen krijgen de officier van justitie en de rechtbank te maken? Zijn daarin in het laatste decennium duidelijke veranderingen opgetreden? En wat weten we van recidive van daders nadat er bepaalde straffen of maatregelen waren opgelegd? Voor de antwoorden maken we gebruik van de *Onderzoek- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie* (OBJD). Daarin zijn geanonimiseerde gegevens opgenomen van alle Nederlandse ingezetenen die in aanraking zijn gekomen met politie en justitie voor matig ernstige en ernstige delicten en van de zaken waarvan ze verdacht worden. We tellen alleen die zaken mee die leidden tot een schuldigverklaring door de rechtbank of die door het Openbaar Ministerie (OM) werden afgedaan met een ontslag van rechtsvervolging of een schikking.

Strafrechtszaken verwezen naar het Openbaar Ministerie en de rechter

In 2007 werden 46.800 zaken tegen jongvolwassenen (18-24 jaar) afgedaan door het OM of de rechtbank (34 per 1.000 jongvolwassenen). In hetzelfde jaar gold dat voor 23.200 adolescenten (19 per 1.000 12- tot en met 17-jarigen) en voor 23.750 volwassenen (24 per 1.000 24- tot en met 29-jarigen). Jongvolwassenen vormden dus de grootste groep zaken (daders) waarmee de rechterlijke macht te maken kreeg. Het aantal jongvolwassen daders waarmee het OM en/of de rechter te maken kregen, nam tussen 1997 en 2007 toe, maar niet zo sterk als de stijging van het aantal verdachten volgens de hiervoor besproken politiestatistieken. Dat wijst erop dat (lang) niet alle verdachten door de politie werden doorverwezen naar de officier van justitie. De verschillende trends die zichtbaar waren wat het aantal *verdachten* per leeftijdsgroep betreft (zie figuur 8.3), zijn nauwelijks terug te vinden in de trends onder *daders*.

Jongvolwassen mannen werden in 2007 bijna zes keer zo vaak als dader aangemerkt als jongvolwassen vrouwen: respectievelijk 58 tegenover 10 per 1.000 jonge mannen/jonge vrouwen. De criminaliteitskloof tussen mannen en vrouwen is wel wat kleiner geworden. Tussen 2002 en 2007 nam het aantal vrouwelijke daders toe met 48 procent (van 7 naar 10 per 1.000) en het aantal mannelijke daders met 16 procent (van 50 naar 58).

Ontslag van vervolging en sancties opgelegd door de officier van justitie

In 2007 werden er door het OM meer zaken van jongvolwassenen dan van adolescenten of volwassenen afgehandeld. De 26.460 zaken van jongvolwassenen waren goed voor bijna de helft (49 procent) van de zaken die afgedaan werden met ontslag van rechtsvervolging of een sanctie opgelegd door de officier van justitie. In vergelijking met 2002 was dat een stijging van 25 procent.

Voor het soort sancties opgelegd door het OM beschikken we alleen over betrouwbare gegevens voor de periode 1997-2005. Een boete was de meest gebruikelijke sanctie voor jongvolwassenen. Dat gold ook voor volwassenen, terwijl adolescenten meestal een taakstraf kregen. Bij alle drie leeftijdsgroepen trad in die periode een stijging op van de meest gebruikelijke sanctie. Het aantal boetes voor jongvolwassenen nam bijvoorbeeld toe met 23 procent.

Sancties opgelegd door de rechter

In 2007 legde de rechters in ons land sancties op aan 19.140 adolescenten (16 per 1.000 12- tot en met 17-jarigen), 43.440 jongvolwassenen (32 per 1.000 18- tot en met 24-jarigen) en 22.360 volwassenen (23 per 1.000 25- tot en met 29-jarigen). Jongvolwassenen namen 51 procent van alle opgelegde sancties aan 12- tot en met 29-jarigen voor hun rekening en vormen daarmee een leeftijdsgroep die veel groter en daarom mogelijk belangrijker is voor de rechterlijke macht dan adolescenten en oudere volwassenen.

De groei in het aantal sancties nam tussen 1997 en 2007 voor alle leeftijdscategorieën in vergelijkbare mate toe. Boetes werden door de rechter het meest opgelegd aan jongvolwassenen (14 per 1.000), gevolgd door werkstraffen (8 per 1.000) en voorwaardelijke gevangenisstraf (5 per 1.000). Voor volwassenen gold dezelfde rangorde. Adolescenten kregen het vaakst een taakstraf opgelegd, gevolgd door een boete en een voorwaardelijke gevangenisstraf.

Voor jongvolwassenen nam het aantal boetes en werkstraffen sinds 1997 toe, terwijl het aantal voorwaardelijke en onvoorwaardelijke gevangenisstraffen sinds 2003 (licht) daalde. Dezelfde trends doen zich voor bij de andere leeftijdscategorieën, maar niet in zo'n sterke mate als onder jongvolwassenen. Dit zou kunnen wijzen op een daling van de ernstiger delicten en een stijging van minder ernstige delicten onder veroordeelde daders. De officiële misdaadstatistieken ondersteunen die veronderstelling.

Recidivecijfers

Naast vergelding hebben de maatregelen van de officier van justitie en de rechter tot doel de kans op recidive van voorgeleide daders te verminderen. Van de jongvolwassenen daders van wie de zaken in 2006 door het OM of de rechter waren afgedaan,

recidiveerde 33,2 procent binnen twee jaar. Daarmee zaten ze in tussen de cijfers voor adolescente daders (40 procent) en volwassen daders (20 procent). De trends voor een nieuwe veroordeling binnen twee jaar vertonen voor jongvolwassenen en volwassenen in de periode 1998-2004 ongeveer hetzelfde patroon: de recidivecijfers namen eerst toe en vervolgens lichtjes af. Onder adolescenten daders zien we een ander recidivepatroon: tot 2001 relatief stabiel, een stijging tussen 2001 en 2003 en daarna een stabiel patroon.

We weten weinig over het verband tussen recidive en specifieke sancties zoals boetes, taakstraffen en gevangenisstraffen. Uit onderzoek van Wermink en collega's (2009) komt naar voren dat jaarlijkse recidivecijfers voor taakgestraften tussen 18 en 30 jaar lager zijn dan voor degenen die een korte gevangenisstraf kregen (de persoonlijke en criminele achtergrond van de daders en de ernst van hun delicten waren vergelijkbaar).

Samenvattend: In vergelijking met andere leeftijdsgroepen vormden jongvolwassenen het grootste aandeel van daders waarmee de rechterlijke macht te maken kreeg. Het aantal jongvolwassenen daders dat gemeld werd bij de officier van justitie en/of voorgeleid werd bij de rechter nam tussen 1997 en 2007 toe, maar niet zo sterk als het aantal dat verdacht werd van een misdrijf. Dat wijst op een stijging van het aantal zaken dat de politie niet voorlegt aan het OM. Terwijl er duidelijke leeftijdsverschillen gevonden werden in trends betreffende *verdachten*, traden er nauwelijks leeftijdsverschillen op in trends betreffende *daders*. Verder neigen rechters er in recente jaren toe om aan jongvolwassenen daders geen detentie maar een boete of een werkstraf op te leggen. Deze trends in strafoplegging kunnen wijzen op een afname van ernstiger en een groei van minder ernstige criminaliteit onder veroordeelde daders.

Organisaties die betrokken zijn bij de uitvoering van sancties voor jongvolwassenen

De belangrijkste organisaties die betrokken zijn bij de tenuitvoerlegging van straffen voor jongvolwassenen zijn de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) en de reclassering. De reclassering speelt een rol bij de uitvoering van strafsancties waarbij geen sprake is van hechtenis, zoals taakstraffen en toezicht in het kader van een voorwaardelijke veroordeling. De coördinatie van werkstraffen vormt een belangrijk deel van het werk van de reclassering. Van midden 2008 tot midden 2009 kregen 33.290 daders een taakstraf opgelegd; onder hen waren 10.000 jongvolwassenen. In dezelfde periode stonden 7.160 daders, onder wie 2.600 jongvolwassenen, onder toezicht van de reclassering. De reclassering geeft ook directe ondersteuning aan in verzekering gestelde verdachten op het politiebureau, informeert de rechtbank over de

achtergronden van de veronderstelde dader en adviseert de rechter over de maatregel of sanctie die de voorkeur verdient (zie tabel 8.3). Zulke rapporten worden vaak ondersteund door een risico-assessment waarbij een gestandaardiseerd instrument wordt gebruikt, de RISc (zie verderop onder 'Risico-assessment' en hoofdstuk 6). De reclassering voert ook door de rechter opgelegde gedragsinterventies uit die tot doel hebben recidive tegen te gaan. Deze interventies vinden zowel plaats bij gedetineerden in de gevangenis als bij niet-gedetineerde veroordeelden onder toezicht van de reclassering. Jongvolwassenen maken 20 tot 36 procent uit van het cliëntenbestand van de reclassering.

Tabel 8.3: Activiteiten reclassering (juli 2008-juni 2009)

	n	%
Uitvoering toezicht	7.160	36
Uitvoering werkstraffen	33.290	29
Bezoek politiebureau	37.989	21
Sociaal onderzoeksrapporten	13.824	30
Adviesrapporten	16.530	26
Gedragsinterventies	1.671	34
Risico-assessments (RISc)	12.757	31

Bron: Reclassering Nederland

Tabel 8.4: Toezicht reclassering (juli 2008-juni 2009)

	Leeftijd	n	% Succesvol afgesloten	% Voortijdig beëindigd/ingetrokken	% Niet gestart
Mannen	17-24	2.368	65	24	11
	25+	4.071	75	17	8
Vrouwen	17-24	238	69	23	8
	25+	483	80	14	6
Totaal	17-24	2.606	66	24	10
	25+	4.554	76	16	8

Bron: Reclassering Nederland

Toezicht door de reclassering

Toezicht in het kader van voorwaardelijke veroordeling vormt een kernactiviteit van de reclassering. Het gaat om grote aantallen daders en veronderstelt een langdurige

relatie met de cliënt. Gemiddeld duurt een ondertoezichtstelling twee jaar waarin er veelvuldig contact is tussen reclasseringswerker en cliënt. Het toezicht omvat vaak gedragsinterventies, verwijzingen naar specialistische zorg- en hulporganisaties en andere ondersteunings- en controle-activiteiten, zoals afname van urinetesten en toepassing van elektronische controle (enkelband). Verminderde recidive wordt beschouwd als een belangrijke aanwijzing voor het uiteindelijke succes en de afronding van het reclasseringstoezicht. Uit tabel 8.4 blijkt dat meer volwassenen hun ondertoezichtstelling met succes voltooiden en dat bij meer jongvolwassenen de reclasseringsmaatregel werd ingetrokken. Toezicht door de reclassering was bij meer dan een derde van de jongvolwassenen óf niet van start gegaan (11 procent) óf voortijdig beëindigd om negatieve redenen (24 procent) zoals niet komen opdagen op afspraken, niet voldoen aan andere regelingen, een nieuw misdrijf begaan en/of gearresteerd zijn. Voor volwassenen vanaf 25 jaar ging het om respectievelijk 8 en 17 procent. Van de jonge Marokkanen en Antillianen sloot bijna 50 procent het toezicht door de reclassering zonder succes af. De gemiddelde duur van een toezichtmaatregel bedroeg bijna 18 maanden voor een succesvol afgesloten reclassering en ongeveer een jaar voor voortijdig beëindigde of ingetrokken maatregelen.

Tabel 8.5: Risico-assessment

Risiconiveau	Leeftijd 17-2		Leeftijd 25+	
	n	%	n	%
Laag	542	23,2	1.478	36,7
Lager midden	633	27,1	1.124	27,9
Ernstiger midden	485	20,8	537	13,3
Hoog	310	13,3	303	7,5

Bron: Reclassering Nederland

Risico-assessment

Het instrument dat de reclassering gebruikt voor risico-assessment – de RISc – is gebaseerd op het *Offender Assessment Systeem* (OASys; Raynor e.a., 1999), ontwikkeld en gebruikt in het Verenigd Koninkrijk en aangepast aan de Nederlandse situatie (Vinke e.a., 2003). De resultaten van risico-assessment worden gebruikt om de rechtbank te informeren en te adviseren over de op te leggen sancties. Uit tabel 8.6, op basis van RISc-informatie, blijkt dat relatief meer jongvolwassenen dan volwassenen beschouwd worden als daders met een midden- tot hoog risico. In de laatste categorie vallen twee keer zoveel jongvolwassenen als volwassenen. Dit gegeven ondersteunt de visie van de reclassering dat jongvolwassenen meer en intensiever toezicht behoeven (Van der Laan e.a., 2010).

Tabel 8.6: Risicoprofielen naar levensdomein

RISc-schaal	Beoordeling criminogene factor	Succesvol afgesloten supervisie			
		leeftijd 17-24		leeftijd 25+	
		n	%	n	%
Delinquentie	Geen probleem	1.245	62,2	2.582	74,1
	Aanwezig	651	32,6	802	23,0
	In ernstige mate aanwezig	104	5,2	100	2,9
Huisvesting	Geen probleem	1.462	71,1	2.563	75,7
	Aanwezig	498	24,2	690	20,4
	In ernstige mate aanwezig	95	4,6	134	4,0
Opleiding en werk	Geen probleem	857	38,8	2.050	53,9
	Aanwezig	1.013	45,9	1.329	34,9
	In ernstige mate aanwezig	336	15,2	426	11,2
Inkomen en budgettaire vaardigheden	Geen probleem	1.601	72,8	2.779	73,0
	Aanwezig	559	25,4	974	25,6
	In ernstige mate aanwezig	39	1,8	53	1,4
Relaties partner, gezin en familie	Geen probleem	1.171	53,4	1.914	50,5
	Aanwezig	691	31,5	1.374	36,3
	In ernstige mate aanwezig	332	15,1	499	13,2
Relaties vrienden en leeftijdgenoten	Geen probleem	1.092	50,1	2.951	78,3
	Aanwezig	883	40,5	733	19,4
	In ernstige mate aanwezig	204	9,4	85	2,3
Drugsgebruik	Geen probleem	1.331	60,7	2.832	74,7
	Aanwezig	768	35,0	800	21,1
	In ernstige mate aanwezig	93	4,2	161	4,2
Alcoholgebruik	Geen probleem	1.533	70,2	2.645	69,9
	Aanwezig	342	15,7	566	15,0
	In ernstige mate aanwezig	308	14,1	571	15,1
Emotioneel welbevinden	Geen probleem	1.659	75,5	2.648	69,7
	Aanwezig	319	14,5	565	14,9
	In ernstige mate aanwezig	218	9,9	588	15,5
Denkpatronen, gedrag en vaardigheden	Geen probleem	351	16,0	862	22,7
	Aanwezig	1.555	70,9	2.493	65,7
	In ernstige mate aanwezig	287	13,1	440	11,6
Houding	Geen probleem	1.187	54,9	2.358	62,9
	Aanwezig	735	34,0	1.065	28,4
	In ernstige mate aanwezig	241	11,1	327	8,7

Bron: Reclassering Nederland

Risico-assessment is gebaseerd op een beoordeling van verschillende levensdomeinen, bijvoorbeeld huisvesting, opleiding, werk en relaties met vrienden en leeftijdgenoten. Problemen in een of meer levensdomeinen beïnvloeden het succes waarmee toezicht door de reclassering met succes wordt afgesloten. Uit tabel 8.6 blijkt dat jongvolwassenen op de meeste domeinen hoog scoren. Dat geldt vooral voor relaties met vrienden, die ze als veel problematischer ervaren dan volwassenen dat doen.

Interventieprogramma's

Drie interventieprogramma's zijn vooral gericht op jongvolwassenen daders: een sociale vaardigheidstraining, toezicht door de reclassering en reïntegratie op de arbeidsmarkt. De reclasseringsafdeling van het Leger des Heils organiseerde trainingen sociale vaardigheid voor groepen jongvolwassenen daders. Van de bijna 100 jongvolwassenen die in 2000 en 2001 deelnamen, pleegde bijna 50 procent binnen drie jaar een nieuw delict (Van der Laan e.a., 2005a). Recidive hing samen met eerdere politiecontacten (hoe meer politiecontacten in het verleden, des te groter de kans op recidive), maar niet met leeftijd, sekse of het al of niet voltooiën van de training. In vergelijking met een controlegroep waren minder jongvolwassenen uit de interventiegroep binnen twee jaar opnieuw in de fout gegaan. Omdat de beide groepen niet op alle achtergrondkenmerken en variabelen volledig gematcht konden worden, is het niet mogelijk harde conclusies te trekken over de effectiviteit van het programma. Een vergelijking tussen reclasseringstoezicht op minderjarigen en jongvolwassenen leverde vergelijkbare uitkomsten op (Van der Laan e.a., 2005b). Ook uit deze evaluatie van het toezicht op 722 cliënten (twee derde onder de 17 jaar) kwam naar voren dat recidive vooral samenhangt met eerdere politiecontacten.

Een ander programma gericht op jongvolwassenen was *Binnenste Buiten*, dat beoogde jongvolwassenen gedetineerden te integreren op de arbeidsmarkt door middel van vakopleidingen en stages (Van der Knaap e.a., 2005). Tussen 1997 en 2001 deden ongeveer 300 gedetineerden uit een penitentiaire inrichting in Zuid-Nederland mee aan dit programma. Ze leken beter voorbereid op de arbeidsmarkt dan anderen, maar binnen zes jaar was bijna 70 procent van de deelnemers weer in contact gekomen met justitie. De recidivecijfers binnen drie of vier jaar waren vergelijkbaar met die van deelnemers aan een training sociale vaardigheden en aan toezicht door de reclassering. Vergelijkingen met een 'virtuele' controlegroep leverde voor de laatste hogere recidivecijfers op, maar we kunnen daaruit geen conclusies trekken over de effectiviteit van de interventies. Voor een door feiten gestaafde aanpassing van het beleid is het nodig deze onderzoeken te repliceren. Onlangs is de eerste studie naar een interventie voor jongvolwassenen met een experimenteel onderzoeksdesign afgerond. Het betreft een onderzoek naar het programma Nieuwe Perspectieven bij

Terugkeer (NPT), een intensief nazorgprogramma van 9 maanden met individuele aanpak voor adolescente en jongvolwassen daders (16 tot 24 jaar) die na detentie terugkeren naar de maatschappij. Uit het onderzoek bleek dat dit programma niet effectiever was dan het bestaande aanbod voor deze doelgroep. Het proefschrift (James, 2015) waar dit onderzoek deel van uitmaakte bevat ook een meta-analyse van internationaal onderzoek naar nazorgprogramma's voor jongvolwassen daders. Hieruit bleek dat nazorgprogramma's over het algemeen de beste resultaten laten zien wanneer de interventie gericht is op een doelgroep met een hoog risico voor recidive en bestaat uit een individuele aanpak. Daarnaast werd voor programma's die intensief van aard waren en op een juiste manier waren geïmplementeerd betere resultaten gevonden.

Berechting van jeugdigen volgens het volwassenstrafrecht en van volwassenen volgens het jeugdstrafrecht

In Nederland kunnen adolescenten van 16 en 17 jaar berecht worden volgens het volwassenstrafrecht (zie hoofdstuk 7). Daarnaast is het mogelijk jongvolwassenen van 18 tot 21 jaar – en sinds 1 april 2014 tot 23 jaar – te berechten volgens het jeugdstrafrecht (zie ook Weijers, 2006). Tot 1996 moest er aan drie voorwaarden worden voldaan, wilde een jongere voor de rechtbank voor volwassenen gedaagd worden: wat betreft de ernst van het delict, de persoonlijkheid van de verdachte, en de omstandigheden waaronder het delict gepleegd was. Door de herziening van het jeugdstrafrecht in 1996 werd de mogelijkheid van verwijzing verruimd, omdat voldoen aan één criterium daarvoor al voldoende was. Omgekeerd kunnen, op basis van toetsing aan dezelfde criteria, strafzaken van jongvolwassenen verwezen worden naar de kinderrechter. De rechtbank moet dan opdracht geven voor een persoonlijkheidsonderzoek van de jonge dader, uit te voeren door een forensische gedragsdeskundige.

Van de 8.342 strafzaken betreffende jongeren van 16 of 17 jaar die de rechtbank in 2008 in behandeling nam, werd slechts een zeer klein deel, namelijk 103 gevallen (= 1,2 procent), doorverwezen naar de volwassenenrechtbank. In 1997 lag het percentage ruim twee keer zo hoog (2,6 procent). Hoewel na de verruiming van de mogelijkheden in 1996 de verwachting was dat meer jongeren zouden worden doorverwezen, wees de praktijk anders uit. Het aantal doorverwijzingen naar berechting onder het volwassenstrafrecht daalde licht sinds 2002 en het bleef jaarlijks om zo'n 100 tot 160 zaken gaan.

Uit een onderzoek naar 116 zaken die waren doorverwezen naar de volwassenenrechtbank bleek dat de rechter in twee derde van de gevallen alle drie oorspronkelijke criteria daarvoor aanvoerde. In de andere gevallen golden een of twee van die overwegingen (Dijkstra & Van Zuijlen, 2005). Meer dan 80 procent van de daders was 17 toen ze het delict pleegden en op het moment dat ze voor de rechter verschenen, was 65 procent al 18 of ouder. Bijna twee derde kreeg een sanctie (boetes, detentie) die ernstiger was dan de maximumstraf onder het jeugdstrafrecht, ongeveer kreeg een derde een lichtere straf. Weijers (2006) analyseerde 62 dossiers en concludeerde dat in ongeveer de helft van de gevallen de onder het volwassenstrafrecht opgelegde sanctie binnen het maximum van het jeugdstrafrecht viel. Verwijzing naar de volwassenenrechtbank betekende dus niet automatisch dat jongeren langere straffen opgelegd kregen. Degenen die doorverwezen werden, waren vaak bijna 18 jaar en dus bijna meerderjarig toen ze het delict pleegden. Doorverwijzing naar de volwassenenrechter van 16-jarigen vond zeer zelden plaats.

Het omgekeerde – jongvolwassenen die worden verwezen naar de kinderrechter – gold in de periode 1997-2007 voor slechts 0,1 tot 0,2 procent van de strafzaken. Ons is niet bekend welke sancties in die gevallen werden opgelegd. Het is nog onduidelijk in hoeverre de nieuwe situatie – de introductie van het adolescentenstrafrecht – tot veranderingen heeft geleid. Het vermoeden bestaat dat niet meer 16- en 17-jarigen dan voorheen volgens het volwassen strafrecht worden berecht en dat dit aantal mogelijk nog steeds afneemt. Er lijken wel meer jongvolwassenen onder het jeugdstrafrecht te worden gebracht dan voorheen, maar het aandeel is vermoedelijk (nog) klein; het gaat zeker niet om duizenden zaken, eerder om enkele honderden.

Conclusies

Waarschijnlijk zullen vrijwel alle Nederlandse politici en beleidsmakers instemmen met het principe dat er aparte voorzieningen voor minderjarigen moeten bestaan vanwege hun beperkte verantwoordelijkheid (schuld), hun andere en nog onvoltooide sociale, psychologische en biologische (neurologische) ontwikkeling, rijpheid en autonomie (zie ook hoofdstuk 12). Maar specifieke incidenten en nieuwe wetenschappelijke inzichten hebben geleid tot discussies over het verhogen van de minimum voor het toepassen van het volwassenstrafrecht. Incidenteel waren die discussies toegespitst op jongvolwassenen. Van tijd tot tijd stelden wetgevers en bestuurders aparte wetten en beheerssystemen voor adolescenten en jongvolwassenen voor, soms om een flexibeler doorverwijzing naar de volwassenenrechtbank te creë-

ren of vice versa. Enkele uitzonderingen daargelaten, zijn zulke voorstellen tot 2014 nooit door het kabinet overgenomen en zijn voorstellen tot wetwijziging nooit voorgelegd aan de Tweede Kamer. Recent is daar verandering in gekomen. In juni 2011 bood de toenmalige staatssecretaris van Veiligheid en Justitie aan de Tweede Kamer een ontwerp aan voor een nieuwe strafwet voor adolescenten van 15 tot 23 jaar (TK 2010-2011). Het voorstel hield onder andere in:

1. uitbreiding van de mogelijkheid om jongvolwassen verdachten in bepaalde gevallen onder het jeugdstrafrecht te berechten;
2. verhogen van de leeftijdsgrens waarop jongvolwassenen in aanmerking kunnen komen voor berechting onder het jeugdstrafrecht van 21 naar 23 jaar.

Het voorstel lijkt daarmee aan te sluiten bij de aanbevelingen van de commissie-Anneveldt uit 1982. Het eerder geopperde idee om de maximale duur van jeugddetentie voor 16- en 17-jarigen van twee op vier jaar te brengen, haalde het uiteindelijk niet. Het nieuwe jeugdstrafrecht – ook wel aangeduid met adolescentenstrafrecht – trad op 1 april 2014 in werking. Of de veranderingen werkelijk verregaand zijn, blijft de vraag. Voor 16- en 17-jarigen lijkt er weinig veranderd te zijn (behalve de mogelijkheid dat de PIJ-maatregel eventueel is om te zetten in een tbs-maatregel), voor jongvolwassenen in de leeftijd van 18 tot 23 in principe meer (toepassing jeugdstrafrecht, plaatsing in een justitiële jeugdinstelling), maar vooralsnog is het niet bekend hoe uitgebreid deze maatregel toegepast zal worden.

Jongvolwassen daders in officiële criminaliteitscijfers

Meer jongvolwassenen dan adolescenten en volwassenen houden zich bezig met criminele activiteiten.⁸⁷ Als we – op grond van de politiecijfers – die conclusie trekken, moeten we wel rekening houden met het feit dat het plegen van strafbare feiten door adolescenten vaker wordt afgedaan met een alternatieve sanctie die past bij het meer pedagogisch georiënteerde jeugd-justitiële systeem. Als het gaat om lichte vergrijpen, kan de politie adolescente daders wegsturen met een berisping of doorver-

87 Voor de cijfers en trends betreffende adolescente, jongvolwassen en volwassen daders en de rol van sekse en etniciteit verwijzen we naar eerdere paragrafen in dit hoofdstuk. Het meest recente rapport over trends in criminaliteit van jongeren en jongvolwassenen (Van der Laan & Blom, 2011) geeft voor 2008 een daling aan van het aantal verdachten voor de meeste subgroepen (sekse, leeftijd, etniciteit). In vergelijking met 1996 ligt het aantal verdachten in alle subgroepen in 2008 nog wel hoger.

wijzen naar Halt.⁸⁸ Voor jongvolwassenen bestaat die laatste mogelijkheid niet. Het lijkt erop dat de politie tegenover jongvolwassen daders minder geneigd is informeel op te treden (waarschuwing) en eerder officieel proces-verbaal zal opmaken. Uiteindelijk komen er, in vergelijking met adolescenten, meer zaken van jongvolwassenen bij de rechter terecht. Dat gebeurt echter niet zo disproportioneel als het aantal officiële aan de officier van justitie overgedragen rapporten suggereert.

De criminaliteitscijfers voor jongvolwassenen liggen ook hoger dan die voor volwassenen. Dat kan verklaard worden door een toenemend afzien van criminaliteit na het 25e levensjaar. Recidivecijfers nemen met het ouder worden ook af. Omdat cijfers over criminaliteit cross-sectioneel van aard zijn, is het echter niet mogelijk aan te geven hoe individuele trajecten – stoppen, minderen, doorgaan – zich precies ontwikkelen (zie hoofdstuk 2).

Zelfgerapporteerde delinquentie door jongvolwassenen in vergelijking met de officiële cijfers

Cijfers van politie en justitie geven geen informatie over misdrijven waarvan de slachtoffers geen aangifte hebben gedaan of waarvan de dader niet achterhaald is. Daarom bevatten zelfrapportages gegevens die niet in de officiële registraties terechtkomen.

Hoewel de officiële cijfers grote verschillen in delictgedrag tussen adolescenten en jongvolwassenen laten zien, zijn de verschillen minder evident in onderzoek gebaseerd op zelfrapportage. Dat kan te maken hebben met onderrapportage van ernstige misdrijven en een nadruk in zelfrapportages op minder ernstige en minder controversiële misdrijven (Junger-Tas & Marshall, 1999). Overeenkomsten in zelfgerapporteerde prevalentiecijfers van crimineel gedrag van adolescenten en jongvolwassenen kunnen ook nog iets anders betekenen, namelijk dat afzien van criminaliteit niet kort na het 18e jaar plaatsvindt, maar bij sommigen ergens in het begin van hun jaren als twintiger.

Juridische sancties

In het voorafgaande hebben we uiteengezet welke sancties de officier van justitie en de rechter opleggen aan daders uit verschillende leeftijdsgroepen. Het bleek dat er meer zaken met jongvolwassenen door de officier van justitie worden afgedaan of

88 Halt is een programma voor jonge daders die lichte strafbare feiten gepleegd hebben, zoals winkeldiefstal en vandalisme. De politie kan adolescenten naar Halt verwijzen als alternatief voor het opstellen van een officieel rapport door de officier van justitie. Het Halt-programma omvat verschillende vormen van werkstraffen ten behoeve van de samenleving tot een maximum van 20 uur.

voor de rechter worden gebracht dan zaken met adolescenten of volwassenen. De sancties die jongvolwassenen opgelegd krijgen verschillen weinig van die van volwassenen: het vaakst is dat een boete, gevolgd door taakstraffen en detentie. Voor alle leeftijdsgroepen neemt in de loop der jaren het aandeel boetes toe en dat van detentie af.

De recidivecijfers van jongvolwassenen bleken minder gunstig dan die van volwassenen, maar gunstiger dan die van adolescenten. Het verschil is mogelijk te verklaren door een kleiner aandeel individuen in de groep jongvolwassenen die vroeg zijn begonnen met crimineel gedrag en vervolgens volhardden in hun delictpatroon (zie hoofdstuk 2). Late starters – degenen die pas als jongvolwassene beginnen met het plegen van delicten – stoppen misschien eerder met criminaliteit of op dezelfde leeftijd (rond hun 25e) als vroege starters (zie hoofdstuk 12). Recidivecijfers van de verschillende leeftijdsgroepen zijn niet in verband gebracht met specifieke sancties. We denken echter dat algemene gegevens als minder recidive onder werkgestraften in vergelijking met gedetineerden en minder recidive onder voorwaardelijk gestraften in vergelijking met niet-voorwaardelijk gestraften, net zo goed gelden voor adolescenten als voor jongvolwassenen en volwassenen.

Op de vraag of verschillende sancties tot verschillende recidivecijfers leiden, is voor Nederland nog geen duidelijk antwoord te geven. Dat geldt ook voor de drie, exclusief op jongvolwassenen daders gerichte, interventieprogramma's, zoals socialevaardigheidstraining, toezicht door de reclassering en reïntegratie op de arbeidsmarkt, die we kort hebben besproken.

Risico-assessment voor recidive

Gegevens van de reclassering over de inschatting van het risico van jongvolwassenen om opnieuw een delict te plegen, wees uit dat dit risico groter is dan bij volwassenen, omdat ze op de meeste levensdomeinen met ernstiger problemen kampen. Dit ondersteunt de conclusie dat jongvolwassenen een aparte groep vormen voor wie specifieke en meer intensieve interventies noodzakelijk zijn. Dergelijke programma's zijn echter nauwelijks beschikbaar (zie hoofdstuk 10 en Welsh e.a., 2012). De speciale toezicht-units voor jongvolwassenen hebben beperkte mogelijkheden om intensiteit en frequentie van de supervisiecontacten te verhogen, en het effect ervan op de recidive van de deelnemers is niet bekend. Voor volwassen daders zijn er verschillende gedragsinterventies beschikbaar, zoals socialevaardigheidstrainingen, agressieregulatie- en verslavingsprogramma's, en die kunnen als bijzondere voorwaarde verplicht gesteld worden bij veroordeling tot een voorwaardelijke straf.

Berechting van jonge daders onder het volwassenenstrafrecht en van jongvolwassenen daders onder het jeugdstrafrecht

In vergelijking met de Verenigde Staten (zie Howell e.a., 2012) is de Nederlandse praktijk van verwijzing van jonge daders naar de rechtbank voor volwassenen redelijk bescheiden. Er zijn ruime mogelijkheden voor verwijzing, maar dit gebeurt relatief weinig. In de loop der jaren is het aantal verwijzingen zelfs afgenomen. De herziening van het strafrecht per 1 april 2014 – ook wel adolescentenstrafrecht genoemd – heeft vooralsnog niet geleid tot het vaker toepassen van het strafrecht voor volwassenen bij 16- en 17-jarigen. De verruiming van de mogelijkheid om het jeugdstrafrecht toe te passen bij jongvolwassenen tot 23 jaar heeft er wel toe geleid dat dit vaker gebeurt dan voorheen, maar het aantal is vooralsnog bescheiden (enkele honderden gedurende het eerste jaar). Het WODC is onderzoek gestart dat nagaat of er vaker dan voorheen van deze mogelijkheid gebruik wordt gemaakt en om welke delicten het daarbij gaat. Dit onderzoek gaat ook na of bij jongvolwassenen vaker dan voorheen toegang geboden wordt tot sancties, interventies en voorzieningen met een meer pedagogisch accent en daardoor beter aansluiten op de behoeften van jongvolwassen verdachten.

Onderzoeksprioriteiten

Er zijn meer gegevens nodig uit zelfrapportages om over langere tijd de omvang en trends van delictgedrag onder jongvolwassenen beter te begrijpen alsmede zicht te krijgen op de vraag waarom sommige jongeren die relatief vroeg met criminele activiteiten begonnen zijn daarmee doorgaan terwijl anderen daarvan afzien (zie hoofdstuk 2 en 4). Dit kan ook licht werpen op late starters in de groep jongvolwassenen. Zelfrapportage-onderzoek kan daad- en dader-gerelateerde informatie opleveren, inclusief risico-, gunstige en beschermende factoren die niet te vinden zijn in de politiecijfers. Zulke gegevens zijn vooral nuttig om uit te zoeken wat de bepalende factoren zijn waarop gedragsinterventies gericht moeten zijn en om specifiek beleid en interventies voor jongvolwassenen in een justitiële setting te ontwikkelen. Het is algemeen bekend dat jongeren, inclusief adolescenten en jongvolwassenen, die misdrijven begaan ook vaak slachtoffers daarvan zijn en dat het niet altijd gemakkelijk is dader en slachtoffer van elkaar te onderscheiden. Of dat ook geldt voor jongvolwassenen, is echter niet bekend. Daarom is onderzoek naar slachtofferschap van jongvolwassenen gewenst.

Tot slot is er meer gedetailleerde kennis nodig over het effect van sancties op recidive, evenals over het effect van gedragsinterventies en behandeling voor jongvolwassenen. Evaluatieonderzoek is zeldzaam en gecontroleerde evaluatieonderzoeken – een quasi-experimenteel of experimenteel onderzoeksdesign – ontbraken tot voor

kort helemaal. De reclassering heeft geïnvesteerd in de ontwikkeling van verschillende gedragsinterventies, waarvan er sommige erkend zijn door de *Erkenningscommissie Gedragsinterventies Justitie*. Erkenning betekent in dit geval echter alleen een *ex-ante* evaluatie, ofwel een beoordeling van tevoren. Dit betekent dat programma's theoretisch goed onderbouwd moeten zijn, maar de effectiviteit hoeft nog niet met empirisch onderzoek te zijn aangetoond. Dat programma's echt effectief zijn, hoeft pas vijf tot acht jaar na de erkenning aangetoond te worden. Enkele erkende interventies zijn inmiddels geëvalueerd. De effectiviteit lijkt vooralsnog bescheiden, maar dat heeft mogelijk te maken met de selectie van deelnemers en de kwaliteit van uitvoering van de interventie.

Literatuur

- Anneveldt Commissie (1982). *Sanctierecht voor jeugdigen*. Den Haag: Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf.
- CBS (1997). *Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLs). Module Jongeren Jong 1997. Documentatie*. Heerlen/Voorburg: CBS.
- CBS (2001). *Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLs). Module Jongeren Jong 2001. Documentatie*. Heerlen/Voorburg: CBS.
- CBS (2003). *Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLs). Module Jongeren Jong 2003. Documentatie*. Heerlen/Voorburg: CBS.
- Commissie Overwater (1955). *Strafbejegening*. Den Haag: Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf.
- Dijkstra, M., & Van Zuijlen, Y. (2005). *Jeugdigen in het strafrecht: waar ligt de grens? (proefschrift)*. Leiden: Universiteit Leiden..
- Doek, J.E. (2004). Murat D. *Pedagogiek in Praktijk*, 20, 27.
- Donker, A. (2004). Self reported delinquency among (young) adults. In A. Donker, *Precursors and Prevalence of Young-Adult and Adult Delinquency (proefschrift)*. Leiden: Universiteit Leiden, 25-52.
- Doreleijers, Th.A.H., & Fokkens, J.W. (2010). Minderjarigen en jongvolwassenen: Pleidooi voor een evidence-based strafrecht. *Rechtstreeks*, 7, 9-46.
- Eggen, A.Th.J. (2009). Geregistreerde criminaliteit. In S.N. Kalidien & A.Th.J. Eggen (eds.), *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2008. Ontwikkelingen en samenhangen*. Den Haag/Voorburg: WODC/CBS, 85-100.
- Howell, J.C., Feld, B.C., & Mears, D.P. (2012). Young offenders and an effective justice system response: What happens, what should happen, and what we need to know. In R. Loeber & D.P. Farrington (eds.), *From Juvenile Delinquency to Adult Crime: Criminal Careers, Justice Policy and Prevention*. New York: Oxford University Press.
- James, C. (2015). *Beyond Detention. The Effectiveness of Aftercare for Juvenile and Young Adult Offenders (proefschrift)*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Jennissen, R.P.W. (2009). *Criminaliteit, leeftijd en etniciteit. Over de afwijkende leeftijds-specifieke criminaliteitscijfers van in Nederland verblijvende Antillianen en Marokkanen*. Den Haag: WODC.
- Junger-Tas, J., & Marshall, H.I. (1999). The self-report methodology in crime research. In M. Tonry (ed.), *Crime and Justice: A Review of Research*, 25. Chicago: University of Chicago Press, 291-367.
- Nijboer, J.F. (2001). Recommendations; over het 'zachte' (straf)recht van de Raad van Europa. *Justitiële Verkenningen*, 27, 81-87.

- Raynor, P., Kynch, J., Merrington, S., & Roberts, C. (1999). *Evaluating Risk and Need Assessment in Probation Services: Interim Report to the Home Office*. Swansea: University of Wales and Oxford: Probation Studies Unit.
- Staatssecretaris van Justitie (1997). *Notitie kinderen en criminaliteit*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Tweede Kamer (2010-2011). *Jeugdcriminaliteit*. Brief van de staatssecretaris van veiligheid en justitie. TK 28 741 nr. 17. Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Van den Hoogen-Saleh, T. (2000). *Hoe eerder hoe beter: Evaluatierapport van het pilotjaar van het Twaalfmin-project in Haaglanden in 1999*. Den Haag: Politie Haaglanden.
- Van der Knaap, L.M., Van der Laan, A.M., & Wartna, B.S.J. (2005). *Recidivemeting onder de deelnemers van Binnenste Buiten*. Den Haag: WODC.
- Van der Laan, A.M., & Blom, M. (2011). *Jeugdcriminaliteit in de periode 1996-2010. Ontwikkelingen in zelfgerapporteerde daders, door de politie aangehouden verdachten en strafrechtelijke daders op basis van de Monitor Jeugdcriminaliteit 2010* (Cahier 2011-2). Den Haag: WODC.
- Van der Laan, A.M., Blom, M., Tollenaar, N., & Kea, R. (2010). *Trends in de geregistreerde jeugdcriminaliteit onder 12- tot en met 24-jarigen in de periode 1996-2007. Bevindingen uit de Monitor Jeugdcriminaliteit 2009*. Den Haag: WODC.
- Van der Laan, A.M., Van der Knaap, L.M., & Wartna, B.S.J. (2005a). *Recidivemeting onder de deelnemers aan de Sociale Vaardigheidstraining voor groepen van het Leger des Heils*. Den Haag: WODC.
- Van der Laan, A.M., Van der Knaap, L.M., & Wartna, B.S.J. (2005b). *Recidivemeting onder jeugdreclasseringcliënten*. Den Haag: WODC.
- Van der Laan, P.H., Spaans, E.C., Essers, A.A.M., & Essers, J.J.A. (1997). *Jeugdcriminaliteit en jeugdbescherming. Ontwikkeling in de periode 1980-1994*. Den Haag: WODC.
- Van der Laan, P.H., Lamet, W., Grandia, K., James, C., Meijer, T., & Wanschers, L. (2010). *Reclasseringstoezicht en jongvolwassenen*. Amsterdam: NSCR.
- Van Mantgem, J., Van Nobelen, D., & Uljee, N. (2009). *Landelijk verdachtenbeeld 2008*. Zoetermeer: KLPD.
- Van Montfrans Commissie (1994). *Met de neus op de feiten*. Den Haag: Staatsdrukkerij.
- Verwers, C., & Bogaerts, S. (2005). *Strafrechtelijke aanpak van jongvolwassenen (18-24 jaar). Een verkenning*. Den Haag: WODC.
- Vinke, A., Erfteijer, L., Bruggemann-Kluvers, M., & Vogelvang, B. (2003). *Recidive inschattingsschalen*. Woerden: Adviesbureau Van Montfoort.
- Wartna, B.S.J., Blom, M., & Tollenaar, N. (2011). *The Dutch Recidivism Monitor*. Den Haag: WODC.

- Weijers, I. (2006). *Jeugdige dader, volwassen straf? Artikel 77b Sr*. Deventer: Kluwer.
- Welsh, B.C., Lipsey, M.W., Rivara, F.P., Hawkins, J.D., Aos, S., & Peel, M.E. (2012). Promoting change, changing lives: Effective prevention and intervention to reduce serious offending. In R. Loeber & D.P. Farrington (eds.), *From Juvenile Delinquency to Adult Crime: Criminal Careers, Justice Policy and Prevention*. New York: Oxford University Press.
- Wermink, H., Blokland, A., Nieuwebeerta, P., & Tollenaar, N. (2009). Recidive na werkstraffen en na gevangenisstraffen. *Tijdschrift voor Criminologie*, 51, 211-227.